

ALGUNES PRECISIONS JURÍDIQUES SOBRE L'ALOU A CATALUNYA DURANT ELS PRIMERS SEGLES (IX-X) DEL PERÍODE DE LA DISPERSIÓ NORMATIVA

Jesús Fernández Viladrich
Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ I ETIMOLOGIA

El terme *alou* indicava originàriament en el món germànic els béns hereditaris o de successió del patrimoni familiar, en oposició als adquirits per compra, aquests darrers designats amb la paraula *comparata*, segons la distinció establerta ja en les lleis sàlica,¹ ripuària,² *alamannorum*³ i *baiwariorum*.⁴ Trobem la mateixa contraposició en les *Formulae Bignonianae*⁵ i *Lindenbrogianae*.⁶ Com que els béns adquirits solien ser béns no lliures que es concedien en benefici, els béns alodials, per a evitar confusions, van designar, des de l'etapa carolíngia, la terra que no estava en situació de dependència, la terra lliure. El vocable *alou* és, sens dubte, herència del germànic.

1. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, París, Víctor Palmé, 1869, tom IV, *Pactus Legis Salica*, tít. LXII, «De alodis», p. 125, 201 i 204.

2. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Lex Ripuariorum*, cap. LVI, «De alodibus», p. 235 i 244; també en l'ed. Monumenta Germaniae Historica (MGH), *Legum Sectio I, Leges Nationum Germanicarum*, t. III, *pars II*, Hannover, 1951; concretament, en aquesta llei, el tít. LVII, «De alodibus», p. 105.

3. Ed. MGH, *Leges Nationum Germanicarum*, t. V, *pars I, Leges Alamannorum*, tít. LIV: «Alodo pro ad dandum», Hannover, 1888, p. 112.

4. Ed. MGH, *Leges Nationum Germanicarum*, t. V, Hannover, 1997, t. V, *pars II*, tít. I, p. 205, 1: «ut si quis liber Baiuvarius vel quiscumque alodem suma ad accliesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeas potestatem», i tít. XVI: «de his qui propiam alodem vendunt», p. 266. Vegeu també el tít. XVII, p. 442-443.

5. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules*, cap. III, p. 539: «tam et alode et quam de comparato.»

6. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules*, p. 548: «alodium interdum opponitur comparator.»

Etimològicament, el vocable deriva de la convergència de l'article de les diccions germàniques *all*, 'tot', 'íntegre', amb el radical *ôd*, 'patrimoni rústic', 'bé', 'possessió', fusió que va donar lloc a la composició *alou*. Fins al nostre temps ha sobreviscut per mitjà de les formes llatinitzades de la diplomàtica medieval. Inicialment va designar, entre els antics germànics, el bé familiar, el patrimoni de llinatge, que, per la via hereditària, es transmetia entre les distintes generacions del grup de parents, sense que es pogués alienar, llevat d'excepcions molt comptades, a membres estranys de fora d'aquest grup.⁷

Posteriorment, als segles VIII, XI i X, i sobretot al regne dels francs, si bé és cert que es va continuar utilitzant per a designar el patrimoni familiar hereditari, va constituir en la seva significació principal i més general l'expressió de la propietat completa i total, íntegra, lliure, immune, la propietat dels béns rústics generalment no gravats amb drets senyorials. En suma, l'heretat franca, exempta de càrregues i prestacions. Sempre va ser un terme sinònim d'una de les modalitats de propietat privada, aquella representativa de la propietat més plena i més estesa, exempta de la submissió a un senyor i oposada a la dels béns públics o fiscals. *Alou* era allò que es trobava sotmès de manera lliure al domini d'un mateix. Era la propietat individual d'empremta romana. Amb aquesta significació va passar de les monarquies germàniques als regnes europeus de l'alta edat mitjana. I amb una o altra derivació o variant es troba documentada en tots aquells territoris que van ser objecte d'ocupació en el transcurs del temps pels pobles germànics amb posterioritat a la caiguda de l'Imperi romà,⁸ i va assolir un ús molt generalitzat en l'època medieval en els territoris de totes les antigues províncies d'aquest, de manera especial a les zones meridionals.

En aquests territoris, i en les seves llengües respectives, s'utilitzen les diccions adjectives *alodial*, expressiva dels béns lliures que no tenen càrrega; la femenina *alodialitat*, com a qualitat d'una hisenda que no té cap càrrega, i el masculí *alou*, com a heretat lliure; la d'*alodiari* (*alodarius* i *aloder*), com a per-

7. Pierre BONNASSIE, *Vocabulario básico de la historia medieval*, Barcelona, Crítica, 1983, p. 18-21.

8. Vegeu dites variants a Roque BARCIA, *Primer diccionario general etimológico de la lengua española*, Barcelona, F. Seix, 1880, t. I, p. 260, on es distingeixen les següents derivacions del vocable en qüestió: 1. Germànic: *all*, 'tot', 'sencer', 'sòlid', 'immune', 'lliure', i *ôd*, 'béns seents', 'propietat', 'agrícola', 'terra'. 2. Suec: *odal-mand*, «propietari d'una heretat exempta de drets senyorials»; *alodio*, 'franc'; *odal-stand*, 'ordre' o 'sèrie de propietaris'; *odla*, 'cultivar la terra'; *olding*, 'cultiu'. 3. Danès: *odel*, 'heretat lliure'; *odels-mand*, 'senyor territorial'. 4. Baix llatí: *alodarium*, *alodialis*, *alodinum*, *alodes*, *alodis*, *alote*, *alodium*, *alaudum*, *alaudis*, *aluetum*. 5. Francès antic: *alôd*, 'patrimoni lliure'; *franc-alieu*, *alodes*, 'alou franc', 'lliure', 'immune'; *aleuf*, *aloud*, *alues*, *alue*, segle XII; *alou*, segle XIII; *alleux*, i *alleu*, forma actual. 6. Provençal: *aloc*, *alluc*. 7. Italià: *alodio*. 8. Castellà: *alodio*. 9. Català: *alou*, 'heretat sense gravamen'; *alodu*, des del segle IX. 10. Aragones: *alod*.

sona que deté un alou lliure de cens; la composició *alodialment*, juntament amb verbs que signifiquen «posseir» i «transferir»; la d'*alodià*, com a categoria social; la d'*alou liberal i propi*, com a immune a qualsevol servei real i personal; la d'*alou legal*, en el sentit de legítim; la d'*alou lliure*, que no pertany al fisc; la d'*alou*, com els béns que es posseeixen en concepte del dret de propietat, així com els béns que constitueixen el seu objecte, normalment el predi; i la d'*alou propi*, com el patrimoni o l'heretat d'un mateix.

No obstant això, el vocable *alou* presenta històricament, com molts altres termes jurídics, i més aquells relacionats amb la propietat com a dret, una enorme complexitat, no tant a l'hora de determinar amb precisió la seva delimitació conceptual, que és inequívoca, si bé no enterament homogènia, sinó a l'hora de diferenciar aquesta categoria de moltes altres que s'utilitzaven per a designar les concessions de terres, cosa que ha donat lloc a vegades a una mistificació de figures jurídiques, de manera que no sempre és fàcil emmarcar les seves línies jurídiques amb precisió. De vegades és difícil en la via diplomàtica no confondre els béns alodials amb altres modalitats jurídiques de cessions de terres, per exemple, en precari o en benefici. O, també, amb altres categories jurídiques expressives d'una concepció de la propietat individual menys plena, és a dir, amb més limitacions que la propietat alodial, com per exemple la tinença dominical acensada. La situació anterior s'agreuja pel fet que durant segles les persones podien tenir una condició jurídica diferent de l'estatus de les terres la titularitat de les quals detenien, la qual, al seu torn, presentava una morfologia ben dispar, accentuada per les diferències imposades pels contrastos regionals. Per això, no sempre es distingeixen amb claredat les fronteres entre aquesta categoria i moltes altres que s'utilitzaven per a designar els títols jurídics que servien de fonament a les cessions de terres.

Genèticament, als territoris europeus i a l'inici de l'edat mitjana, s'anomenava *alou* allò que privadament es posseïa íntegrament i a perpetuïtat, gairebé sempre un bé immoble de naturalesa rústica, sense retre prestacions tributàries a tercers. Allò que estava exempt de prestacions, la terra lliure de tot gravamen, la plena propietat, allò que es posseeix sense retre cap tribut a ningú, o els béns que es reben lliures de tota càrrega o cens o de qualsevol servei real o personal, segons alguns diplomes d'aquella època. Aquestes circumstàncies ja es reflecteixen en el precepte del rei Carles atorgat a Aquisgrà al mes de març de l'any 795, del qual es coneixen diverses confirmacions posteriors i on s'assigna a un tal Juan, espanyol, victoriós dels sarraïns en territori de Barcelona, la concessió d'un llogarret erm per al seu cultiu, que li havia estat atorgada pel seu fill Luis, llogarret que es coneix amb el nom de *Fonts*, al *pagus* de Narbona, i la de tot allò que amb els seus homes pogués explotar agrícolament per aprisió a la vila de Font-

joncosa, en els termes següents: «Nos vero concedimus ei ipsum villarem cum omnes suos terminos vel pertinencias suas ab integre et quantum ille cum homines suos in villa Fontejoncosa occupavit vel occupaverit vel de heremo traxerit vel infra suo termino sive in aliis locis vel villas seu villares occupaverit vel aprisione fecerit cum homines suos. Hec omnia concedimus ei per nostram donationem ut habeat ille et posteritas sua absque ullum censum aut inquietudine.» No estem encara davant d'una projecció típica de la propietat alodial, que s'atorga a perpetuïtat, però sí davant d'un clar precedent d'aquesta, ja que es concedeix per un temps determinat: «dum nos aut filii nostri fideles extiterint.» Aquest precepte conté, a més, una de les primeres aparicions del terme *aprisió* a Catalunya.⁹

Quan, a les acaballes del segle IX, el comte Guifré I va concedir als nous pobladors de Cardona la franquícia de seguretad o plena propietat sobre els seus béns, que posseïrien de manera perpètua, va fer la concessió sense cap classe de dependència censal: «Et sic perdonabit ad omnes abitadores iptius loci supra nominato illam quartam partem de illo teloneo, ut inter eos divisissent, sicut et faciunt ab odierno die; et nullum censum non fecissent, nec habuissent, nec dedissent, nisi debitum sancte Dei Ecclesie, quod est veram primitiam, et veram decimam, et fidelem offercionem, et sanctum sacrificium.»¹⁰ Amb caràcter més general i referint-se a una donació de propietats, «sic dono [...] totum ab integrum sine ulla reservatione», segons un diploma de l'any 959.¹¹

2. LA PROPIETAT ALODIAL A LA CATALUNYA CAROLÍNGIA

Arran de les invasions franques, el vocable *alou*¹² es va implantar als territoris del Mediterrani i, concretament, a Catalunya, país en el qual des dels mo-

9. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (ed.), *Catalunya carolíngia*, vol. II, *Els diplomes carolíngis a Catalunya*, 1a part, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1926-1950, col·l. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. II, particular I, p. 310-311.

10. Vegeu José M. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, vol. I, *Textos*, Barcelona i Madrid, CSIC, 1969, doc. 4, p. 8.

11. Vegeu B. ALART, *Cartulaire Roussillonais*, Perpinyà, 1880, doc. X, p. 21.

12. Estudiat àmpliament en la zona nord dels Pirineus. Vegeu CAZENEUVE, *Traité du franc-alieu*, Tolosa, 1745; DOMINICI, *De libertate allodiorum*, s. a., c. 11; FOUSTEL DE COLANGES, *L'alieu et le domaine rural pendant l'époque mérovingienne*, París, 1922, 3a edició, p. 76-116; H. DUBED, «Allodium dans les textes latins du Moyen Age», *Le Moyen Age*, 1951, p. 109-123; R. BOUTROUCHE, «Une société provinciale en lutte contre le régime féodal: l'alieu en Bordelais et Bazadais du Xe au XVIIIe siècle», *Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg*, vol. 100, Rodez, 1943; G. DUBY, *La société aux XIe et XIIe siècles dans la région mâconnaise*, París, 1953;

ments inicials del moviment reconquistador repoblador, allà a l'any mil i fins i tot molt abans, va donar mostres d'un gran vigor. Es coneix en aquesta terra, primer, per mitjà de formes llatinitzades que han perviscut en centenars de diplomes catalans de l'època de la dispersió normativa (segles VIII-XII), com ara *alod*, *alods*, *alodiario*, *alodis*, *alodio*, *aloudem*, *alaude*, *alaud*, *alodde*, *alodem*, *alode*, *alodes*, *alaudes*, *alaudio*, *aulod*, *aulode*, *aulodes*, *alades*, *alodo*, *alodos*, *alodium*, *alodium*, *aloudium*, *aloudis*, *alodia*, *alodiis*, *alodii*, *alaudium*, *aulodem*, *aulodium*, *aloude*, *alauo*, *aloudus*, *alude*, i, més tard, per mitjà de formes romançades, com *alou*, *alous*, *alods*, *alod*, *alodu*, *aloers*, *aloetat*, *alouer*, *aloerii*.¹³

En un primer moment, a la darrerria del segle VIII, quan el territori que amb el temps es convertiria en Catalunya, la zona subpirenaica oriental de la Penín-

---

G. DUBY, *L'économie rurale et la vie des campagnes dans l'Occident medieval*, París, 1962, 2 vol., obra traduïda al castellà com *Economía rural y vida campesina en el Occidente medieval*, Barcelona, Península, 1968, p. 93-121; R. FOSSIER, *La terre et les hommes en Picardie jusqu'à la fin du XIIIe siècle*, París-Lovaina, 1968; P. BONNASSIE, *La Catalogne du milieu de Xe à la fin de XIe siècle: croissance et mutations d'une société*, Tolosa, 1975-1976, 2 vol., obra traduïda al català com *Catalunya mil anys enrera: Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final del segle XI*, Barcelona, Edicions 62, 1979, p. 179-182; Archibald R. LEWIS, *The Development of Southern French and Catalonia society (718-1050)*, Austin, 1947, p. 157-158; *Enciclopedia Britànica*, Universidad de Chicago, 1990, 15a edició, vol. 1, p. 283. A Catalunya ha estat estudiat recentment, si bé des de perspectives no jurídiques, per G. FELIU I MONFORT, «La pagesia catalana abans de la feudalització», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 26 (1996), p. 19-41, i per R. MARTÍ, «L'alou a la documentació catalana d'època comtal: solució d'un problema historiogràfic genèric», a *La vida medieval als dos vessants del Pirineu: Actes del 4t curs d'Arqueologia d'Andorra*, Andorra, 1997, p. 28-60. A Anglaterra el tema ha estat estudiat per Richard PIPES, *Property and Freedom*, Nova York, 1999, p. 106-126, treball en el qual es descriu el procés pel qual, amb Guillem el Conqueridor, el territori anglès es convertí en alodial, de manera que els antics propietaris alodials es van convertir en inquilins reials en cap, *royal tenat in chief*.

13. Aquestes formes llatinitzades són les que hem trobat esmentades en els documents utilitzats en el present treball. Moltes altres variants llatines del terme, amb les seves significacions, variants i gèneres, poden consultar-se a DU CANGE, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, Niort, 1883, vol. 1, veu *alodis*, p. 187 i 194-198; J. F. NIERMEYER, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden, 1954-1976, veu *alodis*, p. 36-38; E. RODÓN BINUÉ, *El lenguaje técnico del feudalismo en el siglo XI en Cataluña*, Escuela de Filología, Barcelona, CSIC, 1957, veu *alodis*, p. 18-20; M. BASSOLS DE CLIMENT i Iohannes BASTARDAS I PARERA, *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, Barcelona, 1960-1985, vol. 1 (A-D), p. 87-91; D. J. GILLORD i F. W. HODEROFT, *Textos lingüísticos del medio español*, Oxford, The Dolphin Book Co. Ltd., 1966, 2a ed. corregida, veu *alode*; O. NORTES VALLS, «Estudio del léxico latino-medieval en los diplomas aragoneses anteriores a 1157», AFA, núm. XXIV-XXV (1979), p. 171-173. Per a l'etimologia dels termes romançats catalans, és d'una gran utilitat la consulta de la veu *alou* en l'obra de Joan COROMINES *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 1980, vol. 1, p. 225; també, si bé per a l'Aragó, Maria FORT CANELLAS, «Léxico romance en los documentos medievales aragoneses (siglos XI y XII)», *Colectión de Filología y Lingüística* (Saragossa), núm. 4 (1994) i núm. 137, p. 46.

sula, es va incorporar a l'Imperi franc, vinculació que es va perllongar durant més de dos segles a mode de marca fronterera, no existia en aquest territori terra de ningú. Tot el territori era de propietat pública i les seves terres eren terres fiscals. Terres de propietat reial que pertanyien a l'emperador, el qual era, en un principi, l'únic aloer, seguint la tradició jurídica romanovisigoda. Com a «bona vacantia»,¹⁴ havia de tractar-se de terres ermes, abandonades i sense amo. Com a conseqüència dels avatars de la invasió musulmana, l'àrea geogràfica esmentada va quedar despoblada, atès que els seus antics habitants es van refugiar als territoris del sud de França. Són els anomenats en les fonts *hispani*, que podem traduir com a «espanyols», ja que així es van anomenar inicialment les persones que amb el temps es van configurar com els primers catalans, de manera que tot el territori va quedar com un bé fiscal o un bé de titularitat pública, reial i comtal. Anys més tard, van ser aquests *hispani*, en els seus continus desplaçaments cap al vessant sud dels Pirineus, els que van desenvolupar una intensa activitat repobladora i rompedora que va donar lloc al règim de l'aprisió.

Amb el vocable *aprisió*, derivat de les formes tècniques llatines *apprissio*, *aprisio*, *aprisco*, *aprisiones*, *aprisiones*, *aprehensio*, *propissio*, *presuria*, *perprissio*, *comprehensio* i *propisum*, derivades al seu torn dels verbs *apprehendere* i *prendere*, es va designar, durant els segles VIII al X, l'ocupació i la reocupació de terres verges, és a dir, ermes i sense propietari conegut, arran de l'impuls franc de reconquesta i com a instrument d'actuació per a la restauració agrària i la repoblació del país. L'aprisió no constitueix un fenomen exclusiu de Catalunya. La trobem documentada també en els territoris de l'antiga Germània, en els situats entre el Loira i el Rin, en els de les comarques meridionals de França (el Roselló, la Provença, Béziers, Carcassona, Narbona). En tots aquests territoris presenta un fons comú, encara que amb trets específics. El fenomen es va projectar més tard sobre l'Espanya cristiana. En el regne castellanoleonès es coneix amb el nom de *pressura*. Van ser, sens dubte, els aprisiadors, els que adquirien terres per aprisió, els primers repobladors del país.¹⁵

Va constituir una fórmula generalitzada de les donacions a tercers dels béns de propietat reial dutes a terme per mitjà dels preceptes carolingis, que continuaven la tradició diplomàtica dels merovingis, atorgats pels sobirans francs del segle IX,

14. *Codi teodosià*, x,10,30, i *Codi de Justinià*, x,10,4.

15. Poden seguir-se aquests aspectes a José Antonio MARAVALL, *El concepto de España en la edad media*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1964, p. 122-163, amb abundant bibliografia sobre la problemàtica dels *hispani*; vegeu també Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «La question des "Hispani" et son règlement juridique», a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «La Catalogne sous l'empire de Louis le Pieux», *Études Roussillonaises*, t. IV (1945), p. 257-272.

la consignació de l'objecte de la donació en qüestió com «in rebus proprietatis nostra».¹⁶ O la de «rebus nostre proprietatis»,¹⁷ o la de «de nostro fisco».¹⁸

De la mateixa manera, quan l'any 848 o 849 el comte i marquès Fredol va concedir a Trasoari, abat del monestir de Lavaix, les aprisions fetes i les que anés a fer dins de les terres del seu comtat, li va recordar que aquestes es feien en terra de propietat pública: «ob quam causam placuit nobis et placet ut quicquid squalidum locum fiscum videlicet nostrum extirpare aut condirgere ipse abba aut ipsa congregatio laborando potuerit, liberum arbitrium concedimus in elemosina senioris nostri et nostre peragere»; «[...] in aprisiones eorum ausi homines in eodem fiscum comanere miserint nec [...]».¹⁹ Terra fiscal és la que va rebre un tal Teodosi, l'any 898, d'una donació de Carles el Simple, de manera que va convertir els béns donats en alodials i, per tant, exemptes de tributs i d'altres càrregues.²⁰ Els béns fiscals s'esmenten també en una venda per mitjà de la qual el comte Ramon venia al vicari Bonfill, l'any 999, part del fisc de Mont Major en el lloc anomenat Mercelos, per una unça d'or «vindo denique tibi fiscum meum proprium [...] ad tuum francum alaudem».²¹ Altres vegades s'utilitzen per a designar la propietat fiscal, i també altres tipus de propietat, fórmules com «res de nostro iure» i «quasdam res juris nostri».²² Els exemples en els quals es constata la propietat reial podrien multiplicar-se.²³ Amb el temps, d'aquesta propietat

16. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Diplomata Childeverti*, any 706, vol. III, p. 683: «quod ipse donante Deo aedificavit in rebus proprietatis nostrae.»

17. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, 1a part, particular XVIII, any 847, p. 341, en una concessió de la propietat reial a particulars: «[...] de quibusdam rebus nostre proprietatis honorare [...]»

18. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Diplomata Theoderici*, vol. III, any 682, p. 661: «Igitur cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod nos venerabili viro Bertino Abbati de Monasterio Sidiu tale beneficium concessimus, ut quod infra mero Attiniacense de fisco nostro comparatum habemus, aut inantea ad comparandum invenire potuerit, praeter illos mansos unde operas carrarias exeunt, hoc habebat concessum, et nullo reddito terrae, nec nullas functiones publicas eisdem ob hoc exigere, nec requirere non debeatis»; vegeu també l'expressió *fiscum nostrum* a Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Lex Ripuariorum*, tít. LXI, p. 247.

19. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, volum III, *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, 2a part, doc. 40, p. 304.

20. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, particular XXXII, p. 370.

21. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*, Barcelona, CSIC, 1945, vol. I, doc. 343, p. 290.

22. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, any 869, vol. II, 1a part, particular XVI, p. 360, en un precepte del rei Carles pel qual es fa la concessió en propietat d'uns béns reials a un particular «per hanc nostrae auctoritatis conscriptionem concedimus et de nostro jure [...]».

23. «[S]ed manuteneas ac deffendas quasi res proprias de fisco habuerunt et possederunt ac judicaverunt in bona pace totum hoc predictum heremum», «dedit de fisco suo», a J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, Madrid, 1950, vol. XIII, p. 226 i 227.

pública es van fer titulars els primers comtes catalans, que actuaven unes vegades dependents dels monarques francs, altres independents d'aquests, i també els instituts eclesiàstics i els particulars. No obstant això, quan aquests darrers van accedir a aquella, la van rebre ja molt atomitzada i dispersa.

Per tant, la propietat alodial, en un principi, és l'antítesi de la propietat pública o fiscal. És la propietat particular, privada. Ambdós tipus de propietat són contraposats. En els judicis sobre reconeixement de propietats se solia constatar de manera expressa que el fisc no exercia cap poder sobre terres alodials quan els seus propietaris defensaven judicialment les seves petites heretats.²⁴

En aquella època, durant els segles IX i X, abundaven a Catalunya els petits propietaris lliures o alodials, que impulsaven la colonització del territori en els llocs propers a la frontera hispànica amb els musulmans i que accedien a la plena propietat del sòl agrari, que prèviament havia estat de titularitat pública, per apriació,²⁵ ocupació, rompiment, posada en cultiu i defensa d'aquest. L'apriació, l'*aprisio* de l'època carolíngia, que es materialitzava en l'ocupació i el cultiu del sòl agrari, fet, aquest darrer, que portava implícit l'ànim de posseir, va constituir el primer títol no escrit de la propietat, legitimada per l'autoritat comtal per mitjà de la seva autorització. Per les condicions de precarietat en les quals es desenvolupava la labor repobladora, per l'abundància de terres, pel caràcter inorgànic amb què es portava a terme a vegades la repoblació, per les moltes reclamacions

24. Vegeu Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, doc. 113, any 910, p. 343: «ut sic me recognosco quos plus pertinet ad domum Sancti Vicente vel illorum servientes in alode quam mihi aud ulla potestate in fisco.»

25. Sobre l'apriació, a més de les obres ja esmentades de Maravall i de Ramon d'Abadal i de Vinyals sobre el tema, vegeu Dom CL. DEVIC i Dom J. VAISSETTE (religiosos benedictins), *Histoire générale de Languedoc*, Tolosa, 1872, t. I, p. 896-899; Eduardo de HINOJOSA Y NAVEROS, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la edad media*, Madrid, 1955, col. I. «Obras Completas», t. II, p. 61-83; A. BARBERO, «La integración de los hispani del Pirineo al reino carolingio», a *Mélanges offerts à René Crozet*, Poitiers, 1966, vol. I, p. 67-75; Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, sota l'epígraf «El régimen de los hispanos», pròleg, pàssim; José BALARI JOVANY, *Orígenes históricos de Cataluña*, Barcelona, 1889, p. 545-547 (reedició: 1964); Guillem M. de BROCA, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones de derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1986, col. I. «Textos Jurídicos Catalans. Escritors», núm. I/1, p. 76-87; Aymat CATAFAU, «Les hispani et l'aprision en Roussillon et Vallespir. Indice d'une croissance, fin VIIIe-début Xe», *Frontières*, núm. 2 (1997), p. 19-20; Aymat CATAFAU i Claudie DUHAMEL-AMADO, «Fidèles et apriionnaires en réseaux dans la Gothie des IXe et X siècles. Le mariage et l'aprision au service de la noblesse meridional», a *La royauté et les élites carolingiennes du début du IXe aux environs de 920*, Lille, 1998, p. 437-465; C. J. CHANLER, «Between cout and counts: Carolingian Catalonia and the apriatio grant, 778-897», a *Early Medieval Europe*, vol. XI, núm. 2002, p. 19-44.

judicials que s'han conservat sobre possessió de propietats i pels avantatges de tot tipus que reportava al poder públic, dubto molt que, als segles IX i X, i dins de l'àrea geogràfica de la terra de frontera, el termini dels trenta anys de la prescripció romana s'observés sempre com a mitjà imprescindible d'adquirir la propietat alodial. L'ocupació del sòl agrari atorgava la possessió als «primi homines prendiderunt»,²⁶ la posada en cultiu de la propietat durant un temps. L'expressió «primi homines» al·ludeix als primers repobladors que van ocupar les terres fiscals. En determinats casos, s'observava el temps que havia de transcórrer segons la tradició jurídica visigòtica, la del *Liber Iudiciorum*, X,2,4, de trenta anys; en altres, s'adquiria la propietat plena sense que s'hagués donat aquest temps de prescripció.²⁷

El termini dels trenta anys constituïa un temps realment excessiu per als llocs inestables de frontera, en els quals es vivia en un permanent estat de risc. Sí que s'exigia, en canvi, la possessió continuada de l'heretat durant trenta anys quan tenien lloc litigis oficials per disputes i reclamacions degudes a la possessió de terres. Freqüentment, en aquests litigis els jutges qualificaven les terres com a alou, i no com a benefici fiscal.²⁸

26. Aquesta expressió consta en un plet de l'any 844 del monestir de Sant Quirze de Colera contra el comte Alaric sobre la possessió del Castro Tolon, a Peralada. Vegeu J. VILLANUEVA, *Viaje literario*, vol. XIII, p. 225. El fet que en aquest diploma es mencioni l'expressió «per totam Cataloniam», tan aviat, fa que tinguem alguns dubtes sobre la seva calendació; vegeu la composició «primi homines», també, a Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX y X: Estudio crítico de sus fondos*, Barcelona, CSIC, 1951, Escuela de Estudios Medievales, Textos XVIII, doc. 114, any 938, p. 268, «per nostra aprisione que nos traximus de heremo, primi homines sub dicionis franchorum», i doc. 116, any 942, p. 271, «que illa (Grima) traxit de heremo cum nos supradictos filios suos, primi homines terra regia sub dicione franchorum». En una declaració testifical de l'any 876 s'al·lega que uns testimonis van afirmar que havien vist que uns monjos, ja traspassats, van ser els primers homes que van treure de l'erm unes terres per a cultivar-les, i que posseïen dites terres per aprisió.

27. Vegeu-ne un exemple en el judici del comte Salomó celebrat a All de Cerdanya l'any 862, a Joan BASTARDAS, «Dos judicis antics (s. IX i XI): la pràctica judicial en el període de la formació nacional de Catalunya», a *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1992, p. 23-26.

28. Serveix sobre aquest particular l'acta d'un judici sobre possessió de terres publicada per Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Lex Wisigothorum*, x,2,4, 5 i 6, p. 431-432; Petrus de MARCA, *Marca Hispanica*, particular XXXV, any 876, p. 768; a més, Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, particular II, any 812, p. 312: «Propterea has litteras fieri precipimus atque demandamos ut neque vos neque júniore vestri memoratos Hispanos nostros, qui ad nostram fidutiam de Hispana venientes per nostram datam licentiam erema loca sibi ad laboricandum propriserant et laboratas habere videntur, nullum censum superponere presumatis neque ad proprium facere permittatis quoadusque illi fideles nobis aut filiis nostris fuerunt, quod per triginta annos abuerunt per aprisionem, quieti possideant et illi et illi et posteritas forum et vos conservare debeatís.» Vegeu una situació similar a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com

També el reconeixement en un judici fet l'any 977 per Bonfill, assessor del comte Borrell II de Barcelona, i confirmat per aquest, reconeixia que els habitants de Vallformosa posseïen com a alou franc i lliure, després d'una possessió continuada de més de «triginta annos», la vall esmentada.²⁹

L'aprisió compleix una funcionalitat quàdruple. En primer lloc, una funció econòmica, atès que els aprisiadors dinamitzaven econòmicament el país, ja que llauraven, rompien, sembraven i feien la collita del sòl agrari d'unes terres fiscals que fins aleshores havien romàs ermes. L'empresa agrícola, autèntica companya de viatge d'aquesta gent, els proporcionava, a ells i a les seves famílies, mitjans de vida. I si la collita produïa excedents, aquests abastirien d'aliments la gent dels nuclis urbans emergents o de les comunitats camperoles més pròximes.

Però, a més de conquesta agrícola, en segon lloc, l'aprisió ofería una resposta favorable a la consolidació militar del territori, a la defensa de la zona aprisiada, atès que una colonització agrària efectiva i continuada constituïa un dels mitjans més poderosos per a fiançar de manera real una situació bèl·lica de reconquesta.

L'aprisió exercia, a més, en tercer lloc, un paper de gran significació als ulls del dret, ja que s'identificava amb el dret del primer ocupant, del primer senyor de la terra, i representava per a aquest un títol, en el sentit de justificació d'un dret, no escrit, de propietat. L'oralitat d'aquesta categoria jurídica va situar l'aprisió, moltes vegades, en una posició d'inferioritat; per això els jutges, en temes controvertits de propietat, recorrien a la prescripció del *Liber*.

L'aprisió constituïa la forma més originària i elemental d'accedir al dret de propietat. Des del primer moment de la relació dels aprisiadors amb la terra i una vegada aquesta es cultivava fructíferament mitjançant el rompiment (*squalore, escálido* o *escalio*), cosa que perfeccionava el dret de propietat, aquells actuaven com a autèntics propietaris del sòl agrari recuperat. En els primers moments es necessitava una autorització o llicència reial per a poder aprisiar, tal com es conigna en les disposicions capitulars carolíngies dels segles VIII i IX i en algunes actes judicials, documents en els quals es manifestava tòpicament que les aprisions s'efectuaven «per praeceptum Regis» o «praeceptum domini Imperatoris».³⁰

---

creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà», *Analecta Montserratensia*, vol. VIII, Abadia de Montserrat, 1954-1955, doc. 2, any 843, p. 127-128: «habentem jam dicta loca ad proprio per XXX annos seu amplius, quieto ordine»; vegeu també el doc. 3, any 843, p. 129: «per XXX^a annos hoc possiderant ad alode per fines de suum proprium.»

29. A Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, p. 358-359.

30. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, 2a part, particular X, p. 325; vegeu el mateix, també, en un judici de l'any 881 sobre propietats en el terme d'Oliana, en el qual els que es disputaven aquelles terres, el bisbe Feotari i un tal Andrés, al·legaven que les tenien per aprisió i per precepte del rei; vegeu el mateix a J. VILLANUEVA, *Viaje literario*, vol. XIII, doc. VI, p. 231-233.

No falten casos en els quals els petits propietaris accedien a la terra lliurement i directament, pràctica que va acabar originant un costum: «sicut mox est in ipsa terra.» D'aquesta manera, els mateixos particulars, meitat agricultors meitat soldats, amb la tolerància tàcita del poder públic, van impulsar de llarg a llarg del país català, d'una manera espontània i lliure, les operacions de colonització agrària. I en la propietat tinguda i posseïda íntegrament, els aprisiadors construïen esglésies, edificis, molins i fortaleses. Les aprisions es transmetien de pares a fills per la via de la successió hereditària. Era d'utilització general en els documents de l'època l'expressió «vindo terra [...] quod mihi advenit per aprisiones parentum meorum».³¹

Finalment, l'aprisió determinava la condició jurídica o l'estatus de les persones, atès que els aprisiadors eren homes lliures, si bé el concepte de *llibertat* va ser sempre en l'època medieval el d'una llibertat restringida. Moltes de les terres aprisiades es van convertir amb el temps en propietat alodial.

L'aprisió a vegades s'identificava amb el rompiment (rompiment de terres) com un dels mitjans adquisitius de la propietat,³² encara que aquests termes no tinguin una correspondència idèntica en la terminologia agrícola. Les aprisions i els rompiments constitueixen el més pur antecedent, o, més ben dit, el germen, de la propietat alodial.

31. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, 2a part, doc. 62, any 867, p. 317; Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 26, any 909, p. 142: «vindimus terra nostra propria, qui nos advenit per adprisionem parentorum nostrorum»; vegeu una situació idèntica en el doc. 23, any 904, p. 139, i en els doc. 16 i 17, p. 129 i 132, respectivament; vegeu també Francisco MIQUEL ROSELL, *Liber Feudorum Maior, Cartulario Real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1945, vol. I, doc. 395, p. 414: «vindimus tibi alode nostro qui nobis advenit per aprisione.»

32. Petrus de MARCA, *Marca Hispanica sive limes hispanicus*, edició de Stephani Baluzii, doc. I, any 819, en l'acta de consagració de l'església d'Urgell: «[...] de aprisionibus vel rupturis», col. 763, i altres expressions similars en el doc. IV, any 823, col. 768; doc. V, any 832, col. 769; doc. XIII, any 840, col. 776; doc. XX, any 847, col. 782; doc. XXI, any 850, col. 783; doc. XXII, any 850, col. 784; doc. XXIII, any 850, col. 786; doc. XXV, any 855, col. 787; doc. XXVII, any 866, col. 790, «quas moderno tempore tam ex aprisione quam ex heremo habuit tractas, vel deinceps excolere potuerint»; doc. XXIX, any 869, col. 792, «aut eorundem monachorum manuum propriarum apprehensiones»; doc. XXX, any 869, col. 793; doc. XXXV, any 876, col. 798; doc. XXXVI, any 878, col. 800; doc. LV, any 898, col. 830; doc. CXV, any 971, col. 902; José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, entre altres, doc. 110, p. 341, doc. 118, p. 345, doc. 130, p. 350, doc. 131, p. 350, doc. 135, p. 354, doc. 136, p. 354. Vegeu també Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, 2a part, doc. 73, any 874, doc. 75, any 876, i doc. 79, any 877, p. 323, 324 i 327, respectivament: «quod mihi advenit por ruptura parentum meum»; o, en el doc. 85, any 889, p. 330: «Bindo tibi ipsa terra mea que abeo per ruptura mea»; Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 34, any 912, p. 153: «Vindo tibi ipso campo, qui mihi advenit per mea ruptura [...] et ipse alia terra culta vel inculca, qui mihi advenit de mea aprisione»; vegeu el mateix en el doc. 84, any 927, p. 222.

Quan al segle XII va finalitzar a Catalunya el procés de colonització, van desaparèixer les mencions al règim de l'aprisió.

En el país que es va convertir, al voltant de l'any 1000, en Catalunya, la propietat alodial, que estava molt estesa, es va rebre al segle IX com una influència del dret franc, dret en el qual es troba molt aviat àmpliament documentada. A més dels exemples esmentats pertanyents al regne dels francs de les lleis sàlica i ripuària, cal esmentar també com a exemple la menció del vocable *alote* com a expressió dels béns rebuts per herència, segons el que consta en l'acta judicial de l'any 709 sobre la reclamació judicial per la possessió d'una vil·la en el *pagus* de Tellao, quan Xildebert III era rei dels francs.³³

La propietat alodial també es troba documentada aviat en el país català. Una de les seves primeres aparicions data de l'any 815, quan Bunó, clergue, va vendre al prevere Sentefred la part d'una propietat que li corresponia en alou del seu pare, situada a prop del castell de Tost, en territori del comtat d'Urgell. La tradició de l'heretat implicava la transferència de la plena propietat per al nou propietari: «Quem vero ista omnia superius comprehensa de meo iure in tua trado dominacione ad proprio abeas, adeas, teneas et possideas et quicquid exinde facere vel iudicare volueris maneat tibi plena potestad.»³⁴ Una mica més tardanament, però de l'any 834, és la donació que va fer el clergue Dató als servidors de Sant Vicenç de Gerri de l'església de Sancti Pauli Apòstol, situada en un lloc anomenat Estanyol. Juntament amb l'església esmentada, es va concedir l'alou que la circumdava, situat al costat del camí ral. Dató va declarar que posseïa el lloc alodialment per la compra a homes del lloc de credibilitat rellevant: «locum quem abeo ex comparacione de alode bonorum hominum.»³⁵ Els exemples anteriors contenen les aparicions més prematures del terme *alou* a Catalunya. Poc després, la propietat alodial es torna a esmentar en una venda de l'any 839,³⁶ i tam-

33. Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Diplomata Childeverti*, vol. III, particular XCV, p. 684. Vegeu també el particular XLII, «Notitia de alode evindicato», de les *Formulae Sirmondicae*, editades en la mateixa obra, p. 523; i vegeu el mateix en les *Formulae Biznioniane*, p. 543; *Diplomata Regnum Francorum: Chodovei II*, any 638, cap. XXV, p. 659-600; *Diplomata Theodorici IV*, cap. CXI, p. 696, també en les *Formulae Veteres. Incerti Auctoris, Marculfi Monachi*, núm. XLIX: *Hereditaria*: «quod mihi ex alode parentum meorum obvenit». Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules*, p. 519.

34. Venda publicada per C. BARAUT, «Diplomatari del monestir de Sant Climent de Codinet (segles IX-XI)», Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982, doc. 1, col·l. «Subsidia Monastica», núm. 9, p. 158-159.

35. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, 2a part, particular 10, p. 285.

36. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, 2a part, particular 10, p. 289.

bé s'esmenta l'any 840, quan uns particulars venen la vila de Censui a l'abat i els monjos del monestir de Sant Genís de Bellera.³⁷

A partir d'aquestes dates, la propietat alodial es troba en tota la nostra terra catalana àmpliament documentada. No només a les zones de la Catalunya Vella, sinó també a les de la Catalunya Nova, que encara van trigar a emergir. La distinció entre les dues Catalunyes arrenca de l'època de Ramon Berenguer el Vell, segons un dels capítols del *Tractatus de consuetudinibus Cathalonie inter dominos et vassallos* de Pere Albert, canonge de Barcelona, obra que es coneix en català amb el nom de *Commemoracions de Pere Albert*.³⁸

La carta de població de Lleida, atorgada als habitants de la ciutat el gener de 1150 per Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, i Ermengol VI, comte d'Urgell, considera tres classes de possessió: la del sòl urbà,³⁹ la del sòl agrari existent en el terme de la ciutat⁴⁰ i la corresponent als boscos i les terres comunals, d'aprofitament general per part d'aquella gent.⁴¹ Les dues primeres modalitats esmentades de possessió es concedien en alou als habitants, presents i futurs, de la ciutat. Se'ls atorgava la plena propietat del sòl, tant el rústic com l'urbà, de manera franca i lliure, amb tot tipus d'exempcions i amb la lliure facultat de disposició a favor de tercers, amb l'única limitació de no poder-la efectuar davant de nobles i eclesiàstics, per a impedir així l'establiment en el lloc de jurisdiccions especials.⁴² Uns quants anys més tard, el 1228, el sòl urbà i rústic de la ciutat continuava tenint la qualificació d'*alodial*: «Donant nobis comites Barchinone et Urgelli totam civitatem Ilerdensem cum omnibus terminis et pertinentiis suis et totum territorium per proprium alodium sicut dabunt eas nobis per cartas donacionis sue cum prole et sine ea, ad vendendum dandum

37. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, particular 17, p. 289-290: «villam nostram [...] quam habemus de alode parentum nostrorum.»

38. A *Constitutions y altres drets de Catalunya*, 1,4,35, p. 336.

39. José M. FONT RIUS, *Cartas de población*, vol. I, *Textos*, doc. 79, p. 130: «casas y casales, et ortos et ortales, et totam civitatem Ilerde tam constructam como distructam, tam infra muros quam extra muros.»

40. José M. FONT RIUS, *Cartas de población*, p. 131: «Etiam damus vobis totum territorium civitatis Ilerde, tam cultum quam eremum, cum omnibus terminis et pertinentiis.»

41. José M. FONT RIUS, *Cartas de población*, p. 131: «prata et paschuas, fontes et aquas, boschos et legnamina, et venationes, plana et montana, ad omnes vestros usus, et ad omnia vostra pecora pascenda et conducenda.»

42. José M. FONT RIUS, *Cartas de población*, p. 131: «Ut habeatis ibi mansiones et hereditates vestras, sicut unicuique vestrum eas dabimus per cartas nostre donacionis, per alodium proprium et franchum, cum prole et sine ea, ad faciendum ex inde quidquid volueritis tamquam de propriis hereditatibus vestris, ad dandum vel vendendum sive impignerandum quibuscumque velitis, exceptis militibus et sanctis.»

vel in pignorum cuilibet exceptis militibus atque sanctus.»⁴³ Per tant, també a la Catalunya Nova l'alou constituïa l'expressió més normal per a designar la propietat individual.

3. CARACTERÍSTIQUES

En les corresponents escriptures de venda dels anys 815 i 840, que hem esmentat anteriorment, es consigna un dels trets més definitoris d'aquest tipus de propietat privada: el de la seva permanència, atès que el poder ple que confereix s'efectua a perpetuïtat, de manera ferma i duradora, per sempre: «in alodem perpetualiter habendum concedere.» Es tracta, doncs, d'un propietat il·limitada en el temps, en la qual el nou propietari rep la «plena potestas».⁴⁴ Aquesta característica distingeix aquesta figura jurídica d'un altre tipus de propietat, l'anomenada *propietat beneficional*, freqüent en aquesta època i caracteritzada perquè el beneficiari posseïa el domini útil de la propietat per un temps determinat, sovint de manera vitalícia. La contraposició entre propietat alodial i propietat beneficional, ambdues de caràcter privat, es troba àmpliament documentada. Quan l'abril de l'any 849 el comte Fredol confirma als monjos del monestir de Gerri de la Sal la possessió lliure de les seves propietats, distingeix entre aquestes les de caràcter alodial i les de caràcter beneficional: «in proprium predictorum istorum monachorum seu quod per alodem possident sive eciam et beneficium quod nos eis concedimus vel concessum abemus.»⁴⁵ Una definició molt precisa de la propietat beneficional es conté en la donació d'un vinyar que, l'any 983, fan uns esposos al monestir de Sant Cugat, els quals, però, conserven el domini útil mentre visquin: «in tale videlicet ratione ut in diebus nostris et nos possideamus ipsa vinea, et post obitum nostrum remaneat ad domum s. cucuphati vel eis servientes.»⁴⁶ Amb el temps, algunes propietats beneficiais es van convertir, a mode de tendència generalitzada, en alodials.

43. Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, cap. I, «De donacione civitatis», Barcelona, 1946, p. 19.

44. Vegeu C. BARAUT, «Diplomatari», doc. 1, p. 159; Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, doc. 17, p. 290: «ipsa villa jam dicta habeatis, adeatis, teneatis et possideatis et usque in perpetuum apud opus monasterio vindicetis et vos et successores vestri et quidquid exinde facere vel iudicare volueritis in Dei nomine liberam et fimissimam habeatis potestatem.»

45. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, particular 41, p. 305.

46. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, particular 149, p. 125; vegeu un altre exemple típic en la mateixa obra, en el doc. 17, p. 19, corresponent a l'any 939; vegeu també Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix», doc. 96, any 969, p. 201.

Un altre dels trets característics d'aquesta propietat és que es configura com una propietat lliure, exempta de limitacions, tan absoluta com pugui concebre's, sense més càrregues que aquelles que reconegui el seu titular. L'expressió «alodium nostrum proprium bene franchum», o altres de similars, són expressions d'ús corrent en els diplomes catalans dels segles IX i X. Com a exemple, podem posar la venda d'un alou feta per Eigó i la seva esposa a Gilmó, l'any 956, per vuit-cents setanta sous.⁴⁷ De vegades es consigna de manera expressa que la concessió de què es tracti es troba tota ella lliure de cens i de serveis.⁴⁸

És d'utilització general la frase «jubemus ut nullus comes, nec vicecomes aut vicarius aut aliqua potestas prefatas res inquietare audeat aut aliquid census exinde presumat accipere». *Franchum* és sinònim de «propietat lliure». *Proprium* s'ha d'interpretar com la conseqüència del poder del propietari alodial respecte de la cosa, poder que inclou distintes facultats, tant dintre del que és la llibertat de disposició per actes *inter vivos* com per actes *mortis causa*. El poder ple, total i definitiu que inclou el terme *proprium* es troba implícit en fórmules com aquesta: «vindimus tibi ab integrum, a tuum plenissimum proprium.»⁴⁹ L'alou podia ser objecte de lliure disposició enfront de terceres persones, per mitjà d'una donació, una venda, una permuta, una compra, una successió hereditària, com es posa de manifest en tantes i tantes escriptures, així com en testaments i execucions testamentàries. La fórmula «quem nobis advenit de alodem parentum nostrum, ad abendum, ad posidendum vel ad vindendum vel quiquid exinde facere vel judicare volueritis in Dei nomine ex presenti die et tempore abeat potestatem», o altres de similars, com per exemple «ad facere omnia quod voluerit», són característiques de les «cartas de vendicionis» de l'època.⁵⁰ Es

47. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 45, p. 4; Joaquim MIRET I SANS, «Los noms personals i geogràfics de la encontrada de Terrasa», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, tom VII (juliol-setembre de 1914), doc. 18, any 972, p. 391; doc. 27, p. 394; doc. 33, p. 394, entre molts altres exemples.

48. Vegeu aquest supòsit a J. VILLANUEVA, *Viaje literario*, vol. XIII, document IV, p. 228: «et per alodium teneant in perpetuum de fischo Imperatoris sive Regis totum hoc predictum sine omni retentu et servitio»; vegeu un altre exemple similar a J. BALARI JOVANY, *Orígenes històrics de Catalunya*, Sant Cugat del Vallès, 1964, vol. II, p. 543: «ad vestrum proprium alaudem franchum sine ullum census, exceptus decimas et primicias que ad deum pertinet», en una escriptura de donació de l'any 1098.

49. Vegeu aquest exemple a José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 45, any 956, p. 41.

50. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, particular 22, p. 292; Petrus de MARCA, *Marca Hispanica*, particular XLIII, any 882, p. 812, en l'escriptura de venda d'una vil·la per un tal Qualofonsus facta Mironi Comiti Ruscinonensi: «Quoniam vero iam dicta villa Palatioli cum omnes fines vel terminos suos de meo iure in tuo trado dominio ad proprium habendi,

continua en la línia establerta pels *hispani* de Barcelona i del castell de Terrassa en la disposició capitular del rei Carles el Calb de l'any 844: «et omnes eorum possessiones sive aprisiones inter se vendere, cambiare seu donare posterisque relinquere omnimodo liceat.»⁵¹ Fórmules semblants es consignen en múltiples escriptures de donació i de compravenda.

L'alou no sempre es denominava així, amb aquest vocable. Si es tractava de petites propietats privades d'índole rústica, que és la situació més normal quant a les formes d'explotació agrícola, s'utilitzaven també expressions com les següents: «terras nostras proprias», «terra mea propria», «ipsam meam hereditatem», «omnem hereditatem meam», «de proprietatem nostram», «quod nostrum proprium est», «de mea proprietate», «terra nostra propria», «nostras ereditates de nostras terras», «ipsas nostras hereditates»,⁵² «terras nostras proprias francas».⁵³ Totes aquestes fórmules són indicatives, també, de la propietat alodial. Existeixen casos en els quals l'alou s'identifica plenament amb l'«hereditatem».⁵⁴

Quant a la naturalesa juridicoformal del dret del titular de l'alou sobre aquest, són abundants les referències documentals que expressen que el destinatari de l'alou, que tant podia ser una persona, una família, una col·lectivitat humana o una entitat eclesiàstica, havia de ser investit de la possessió dominical «per alodium proprium franchum et liberum», equivalent a la plena propietat del dret romà clàssic, el «dominium pleno iure». L'alou és l'«alodem meum proprium», el «meo alode proprio».⁵⁵ El vocable *proprium* deriva del de *proprietas*. Com que l'objecte de l'alou requeia en béns seents de base territorial o local, un turó, una vil·la, un terreny, un castell, una fortalesa, un lloc, una vila, un llogarret, amb els seus termes i pertinences, l'alouer els tenia lliure de qualsevol dependència beneficiària o vassallàtica, de manera que podia exercir la lliure facultat de disposició del bé, per actes *inter vivos* i en testament, sota qualsevol forma d'alienació. L'a-

---

vindendi, sive etiam commutandi, vel quicquid exinde facere iudicare volueritis»; vegeu el mateix en el particular LXXVII, any 941, p. 853; i també a B. ALART, *Cartulaire Roussillonais*, doc. VI, any 943, p. 15-16: «quem vero hec omnia scripta de nostro iuro in vestro trado dominio potestatem abendi, vindendi, donandim seu etiam commutandi et quidquid exinde facere vel iudicare volueritis maneant vobis firmisima potestad omnique tempore.»

51. Segons l'edició de José M. FONT RIUS, *Cartas de población*, vol. I, 1a part, doc. 2, p. 6.

52. Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 203, any 986, p. 386.

53. Vegeu aquesta última fórmula a Joaquim MIRET I SANS, «Los noms personals», doc. 79, p. 406.

54. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix», doc. 24, any 873, p. 141.

55. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 73, p. 62.

lou va designar tant el dret de propietat⁵⁶ com el seu objecte.⁵⁷ El dret de propietat portava en si la més plena i lliure facultat de disposar: era el dret «de posseir, de vendre, de donar, d'intercanviar i de disposar a voluntat», segons es consigna en un diploma proper a l'any 1000.⁵⁸ El donatari alor no quedava obligat a donar al donant o cedent de la terra o heretat cap cens, tribut, prestació o cànon, a excepció de certes limitacions de caràcter singular, de manera que podia, amb el bé o béns rebuts, fer lliurement el que desitgés. Quan el rei feia a favor d'un concessionari determinades concessions, li transferia el dret de propietat que fins aleshores li corresponia, li transferia els béns de la seva propietat, «res nostre proprietatis o de nostro iure in jus et dominationem», de manera que el donatari es convertia en el nou propietari dels béns i disposava lliurement d'aquests.⁵⁹ La composició «alode ad facere quodcumque volueritis» es troba generalitzada.

Quan, el 5 de juny de l'any 922, el rei Carles, per mitjà d'un precepte atorgat a prec de Wigo, bisbe de Girona, confirmava als seus fidels els seus béns, va establir, respecte a tots els béns que aquests posseïssin o adquirissin en els termes de Gòtia o Hispània, que els gaudissin sense cap pertorbació i sense que els fos exigint cap cens, ni pel comte, ni pel vescomte, ni pel vicari, ni per cap altra potestat. No es feia cap menció literal de la dicció «propietat alodial», la plena propietat, però, sens dubte, es donava per sobreentesa, ja que es mencionaven, a més, de manera expressa, els títols jurídics per mitjà dels quals es podia accedir amb caràcter de permanència a aquesta, com ara la donació, la permuta,

56. Vegeu José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, doc. 179, any 986, p. 152: «quem vero predicta terra de nostro iure in potestatem tradimus de domum S. Cucuphati ad proprium»; FRANCISCO MIQUEL ROSELL, *Liber Feudorum Maior*, vol. I, doc. 395, any 939, p. 414, indica explícitament que el predi alodial és la terra que es posseeix en plena propietat.

57. Vegeu Joaquim MIRET I SANS, *Antics documents de llengua catalana: Reimpresió de les Homilies d'Organyà*, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de Caritat, 1915, doc. VIII, p. 9: «donamus namque tibi ipsum suum alaudem terris, vineis, kasicum curtis»; FRANCISCO MIQUEL ROSELL, *Liber Feudorum Maior*, doc. 107, any 1053, p. 112: «illa ecclesia iam dicta, Sanctum Inesium, cum suas vilas et suas ecclesias et cum alodes, pratis, pascuis.»

58. Pierre BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera*, p. 180, comenta el doc. 408 del Cartulari de Sant Cugat, vol. II; FEDERICO UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 77, any 923, p. 213-214, en una venda que uns particulars fan a Emma, abadessa del monestir de Sant Joan Baptista de les Abadesses, d'un alou situat a Ripoll: «vindere ut vobis deberemus aliquid de alaudem nostrum», «[q]uem vero, predicta terra, quem vendimus, de nostro iuro in vestro tradimus dominio potestatem abendi, vindendi, comutandi vel faciendi exinde quod volueris libera in Dei nomine abeas potestatem»; vegeu el mateix en el doc. 95, any 930, p. 239, i en el doc. 113, any 938, p. 266.

59. Vegeu Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, particular XIX, any 849, p. 344: «in omnibus iure proprietario habeat potestatem faciendi quicquid elegerit, tam dando quam vendendi seu commutandi vel etiam heredibus relinquendi.»

la compra i l'aprisió. Les concessions adquirides per mitjà d'aquestes vies estaven investides del caràcter de permanència. És freqüent trobar en aquestes situacions el terme *perpetualiter*, o altres de significació idèntica.⁶⁰ També es podia adquirir la propietat alodial per la via hereditària.⁶¹ L'alou és, en molts casos, la propietat que en el passat van posseir els pares: «alodem nostrum quem habemus de genitores meos.»⁶² En aquest sentit, l'alou s'identifica amb els béns posseïts hereditàriament mitjançant la successió individual.

A més, l'alou s'adquiria freqüentment per compra: «omnem nostrum alaudem [...] nostrum proprium, quod abemus per comparacione.»⁶³ Sovint també s'adquiria per permuta de terres: «per comutationem.»⁶⁴ També s'adquiria mitjançant una donació.⁶⁵ De la mateixa manera, l'alou podia ser objecte de penyora.⁶⁶

60. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, particular XXXV, p. 378: «Precipimus etiam ut quiddam adquisitum habent vel, Deo propitio, acquirere poterint, tam ex donacione quam ex aprissione vel comparacione seu per commutationem infra fines Gozie vel Hispanie [...] precipientesque jubemus ut nullus comes vel aliqua potestas prefatas res inquietare audeat vel aliquid censum exinde presumat (accipere), tam ex his quam ex ómnibus quecumque poterint acquirere, set libere teneant atque possideant ipsi et omnis eorum posteritas, nemine inquietante.» Vegeu un altre exemple idèntic en el particular XXXVI de la mateixa obra, p. 383.

61. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, any 840, vol. III, p. 289: «quam habemus de alode parentum nostrorum.»

62. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 28, de l'any 947, p. 22; doc. 29, de l'any 949, p. 28: «de meum alaude quod pater meus michi mandavit». C. BARAUT, «Diplomatari», doc. 1, p. 158: «quem abeo ex alode patris mei.»

63. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 55, de l'any 958, p. 49; vegeu-ne un altre exemple en el doc. 73, de l'any 964, p. 62: «dono tibi terras et vinea, me alode proprio, qui me advenit per compara». I vegeu el mateix a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, doc. 320, de finals del segle X, p. 455: «Ipsum meum alode quod habeo de mea comparacione»; Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix», doc. 53, any 878, p. 153, i doc. 78, any 953, p. 178; igualment, a Francisco MIQUEL ROSELL, *Liber Feudorum Maior*, Barcelona, 1945, vol. I, p. 205-206; el vol. II és de l'any 1947, també a Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 40, any 914, p. 107: «terras nostras qui nobis advenit per comparacione vel aprisionem»; vegeu el mateix en els doc. 41, 44 i 45, de l'any 914, p. 168, 171 i 173, respectivament.

64. Vegeu aquest exemple a José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 208, de l'any 987, p. 173, pel qual un particular anomenat Ato permuta amb l'abat del monestir de Sant Cugat uns alous que posseïa a Cerdanyola, per un altre situat a Barberà. Vegeu altres exemples a Francisco MIQUEL ROSELL, *Liber Feudorum Maior*, vol. I, doc. 197, p. 209, «Per hanc scriptura comutationis nostre comutamus vobis ipsum nostrum alodium [...] propter vestrum alodium»; Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 162 i 163, de l'any 964, p. 330-333; J. VILLANUEVA, *Viaje literario*, vol. X, doc. XXI, de l'any 988, p. 272-277, on es consigna una permuta d'alous entre el comte Borrell i Salla, bisbe d'Urgell; Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix», doc. 74, any 951, p. 178, i doc. 116, any 991, p. 217.

65. C. BARAUT, «Diplomatari», doc. 18, p. 173.

66. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix», doc. 100, any 876, p. 205-206.

Un alou podia ser propietat, en el transcurs del temps, de diversos propietaris, sense que els canvis de titularitat afectessin l'essència del dret de propietat. La propietat de la terra es trobava en continu moviment, pel seu escàs valor.⁶⁷

Per l'enorme situació d'atomització en què es trobava la propietat alodial, a causa sobretot de les herències i els matrimonis, les permutes i les compres es van erigir en l'instrument jurídic per mitjà del qual es tractava d'aconseguir la concentració de la propietat. És a dir, el propietari alodial gaudia de drets civils no limitats, de manera que podia transmetre també els béns posseïts per a l'hora de la mort mitjançant un executor testamentari o mitjançant un testament.⁶⁸

Ara bé, quin tipus de propietat conformava l'alou? La resposta és senzilla. Si es tractava d'alous particulars, de propietat privada, eren possessions poc extenses, petites heretats, que explotades agrícolament amb gran esforç permetrien la subsistència del petit propietari i de la seva família. Els propietaris alodials estaven normalment al capdavant de petites parcel·les de terra. Prova d'això és, entre altres coses, la suma reduïda que es pagava per les compres realitzades. L'extensió de cada alou, assimilable a la petita propietat, podia variar, encara que difícilment superava les quinze hectàrees. Els documents conservats, com que no són d'índole administrativa, posseeixen poques dades numèriques. Abadal va posar en relleu la importància que els petits propietaris van tenir en la colonització de la zona de Vic, importància extensiva a molts altres territoris catalans. Al segle X existien a Catalunya molts nuclis de petits propietaris alodials, gent lliure, encara que amb uns nivells de riquesa ben diferents, segons el que es desprèn de les delimitacions dels termes dels seus alous i del nombre d'homes que d'ells depenien. Perquè els homes de l'alouer podien ser també objecte d'alou. Els membres d'aquestes comunitats rurals lliures acabaven en molts casos integrant la seva propietat en el patrimoni d'un monestir.⁶⁹ No obstant això, ja als segles IX i X aquesta petita propietat es va reduir molt, sia per la pràctica de dividir les herències, sia pels matrimonis, sia pel dilatadíssim costum de fer donacions ca-

67. Coneixem el cas d'una venda d'unes parcel·les de terra que uns particulars efectuen al monestir d'Alaó per un o uns caps de bestiar i, en altres alienacions, per una mòdica quantitat de diner. Vegeu Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, doc. 57, p. 314-315, i doc. 42, p. 306, i també Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix», doc. 24, any 873, p. 141.

68. Vegeu, respecte a aquesta qüestió, J. VILLANUEVA, *Viaje literario*, València, 1821, vol. X, doc. XII, any 924, p. 244-247, en l'execució testamentària d'un bisbe Selua, que va fer el prevere Egila; Petrus de MARCA, *Marca Hispanica*, particular XCII, any 957, p. 872; Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 108, any 937, p. 258, doc. 112, any 938, p. 264, i doc. 33, any 911, p. 150.

69. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «La reconquesta d'una regió interior de Catalunya: la Plana de Vic (717-886)», a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Dels visigots als catalans: La Hispània visigòtica i la Catalunya carolíngia*, Barcelona, Edicions 62, 1986, 3a ed., vol. I, p. 309-321.

ritatives de terres a l'Església i als seus instituts, que, llevat de comptades excepcions, com el monestir de Sant Cugat, no van ser mai extraordinàriament rics, com ho van ser altres monestirs europeus. Per exemple, les possessions de l'abadia de Saint-Germain-des-Prés, a prop de París, superaven al segle IX les trenta mil hectàrees. Els monestirs catalans van haver de conformar-se amb molt menys. Malgrat això, els béns alodials es van mantenir com la forma més ordinària de considerar la petita propietat.

Més excepcionalment, la concessió de terres en plena propietat alodial va tenir per objecte la mitjana propietat, constitutiva de diversos masos. Cal entendre per *mas* (*mansus*, *croft*, *masure*, *tour*, *totf* o *hof*, *huba*, *hide*, per esmentar alguns dels noms amb què era designat en les distintes llengües) la unitat d'explotació agrícola suficient per a alimentar una família camperola, la terra d'una família, la «terra unius familiae», traducció llatina del terme *hide* feta per Beda el Venerable.⁷⁰ Se'ns han transmès exemples d'aquestes mitjanes propietats alodials. L'any 853, el rei Carles va concedir al seu fidel Teutmund la propietat de set masos perquè en pogués disposar lliurement: «quasdam res nostre proprietatis in pago Rossilionensi [...] id est mansa septem.»⁷¹ En suma, la mitjana propietat es va configurar prenent com a base unes quantes desenes d'hectàrees. Els límits de l'alou solen estar delimitats i senyalats de manera precisa, sense indicació de les mides de superfície, cosa que impedeix calcular la seva extensió. Els testaments sacramentals llegaven a vegades alous i béns alodials situats en localitzacions distintes i en comtats diferents,⁷² la qual cosa és indicativa que la propietat es trobava molt atomitzada. No podia tractar-se d'una petita heretat. Igualment, això es dona a entendre en certes donacions de particulars als monestirs. Per exemple, la donació d'un tal Belid al monestir de Sant Cugat no pot identificar-se amb una petita propietat, segons el que es desprèn del document 151 de l'obra esmentada abans en una nota anterior.

Els alous comtals («*alaud comitale*»), els nobiliaris i els eclesiàstics, entre aquests els d'alguns monestirs, solien tenir una extensió enorme, i moltes vegades constituïen la manifestació de la gran propietat.⁷³

70. Sobre el valor econòmic i fiscal de la institució, vegeu B. H. SLICHER VAN BATH, *Historia agraria de la Europa occidental (500-1850)*, Barcelona, Península, 1978, p. 64-67; Georges DUBY, *Guerreros y campesinos: Desarrollo inicial de la economía europea (500-1200)*, Madrid, Siglo XXI, 1981, 6a ed., p. 42-45.

71. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, particular XX, any 853, p. 346; Petrus de MARCA, *Marca Hispanica*, particular CCXCIX, p. 1178, en la donació a una església d'Elna: «alodium mansos tres cum ómnibus suis pertinentibus.»

72. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 171, any 985, p. 142-143.

73. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 171, any 985, p. 142-143.

4. COMPOSICIÓ DE L'ALOU

En la propietat alodial privada s'integraven diversos elements. Tots eren necessaris perquè el propietari alodial aconseguís, per a ell i per a la seva família, mitjans de vida. La senzillesa o la major complexitat d'aquests elements estaven en funció del nivell de riquesa de l'alou. Unes vegades integraven l'alou unes quantes mujades de vinya, unes reduïdes peces de terra, una casa amb corral, amb les seves terres i les seves vinyes, un camp de reduïdes bovades, un lloc, una vil·la, un llogarret. Altres vegades, la seva composició era molt més complexa. Per exemple, en la venda d'un alou entre particulars, l'any 956, pel preu, gens menyspreable en l'època, de 870 sous, es descriu la seva composició de la manera següent: «[...] est autem hec alodium cum turre et solario, casas et casalibus, cum terris et vineis, atque olivetis, cum bosco et garacis, et aliis diversis generis arboribus, pratis, pascuis, aquis, cum fontis, regos, et caput regos atque subtus regos, mulnars, simul cum ipsa recelosa, et glevar, et pedregar, et ipsa riera simul cum omnia instrumenta que molinos pertinet, cum utibus et reditibus, planum simulque et pronum.»⁷⁴

L'alou estava compost, per tant, de cases, casals, coberts, patis, horts, *ferregenales*, pous, eres, estables, terres de conreu, sòls erms i incultes, vinyes, arbres fruiters i arbres infructífers, oliverars, sèquies, molins, dependències del molí, vergers, un terme, torres, murs, llocs selvàtics, garrigars, prats, alguns de regadiu, pastures, muntanyes i planures, recs amb les conduccions necessàries, etcètera. A vegades s'agregaven a l'alou els béns comunals: boscos, en els quals els camperols criarien i portarien a pasturar els seus ramats, aigües i terrenys silvestres. No obstant això, a Catalunya la major extensió de massa forestal va correspondre sempre al fisc.

74. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 45, p. 41. Vegeu també una donació publicada per Federico UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona*, doc. 134, any 979, p. 109, que realitza el levita Seniofred a Ermegod. Es descriu a la perfecció la composició de l'alou objecte de donació, en els termes següents: «dono [...] ipsa mea turre et ipsos domos, qui ibidem sunt, et ipsum meum alaudem, qui ibidem est, tam cultum quam eremum, et ipsas meas vineas qui ibidem sunt, et ipsas curtes et chasis et chasalibus qui ibidem sunt, et ipsum meum alaudem qui ibidem est, tam cultum quam eremum, et ipsas meas vineas qui ibidem sunt, et ipsum meum molino, et ipsos meos mulnars, cum illorum glevars et capudreguibus, cum aquis, aquarum ductibus vel reductibus, euntibus et redeuntibus, ascendentibus, descendantibus, et ipsis meis hortis cum illorum pomiferis, sive meis ortalibus, sive cum ipsis arboribus, et ipsis meis pratis, sive pascuis, et ipsos meos pelagos, propter piscationem. Et ipsas ilices, et ipsos glandiferis et ipsos eliastris, et ipsas meas vineas quod abeo vel acquirere potuero [...]» Vegeu altres exemples similars a José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 2, de l'any 904, p. 4-6, i doc. 130, de l'any 978, p. 104-105. La referència al molí d'aigua està seleccionada dels documents anteriors i, de manera especial, del doc. 204, de l'any 987, p. 388, del cartulari esmentat.

Els elements rurals eren els predominants, però el sòl urbà, almenys des de l'any 904, del qual existeix un exemple, «et urbanum», podia ser objecte també de la propietat alodial.⁷⁵

El conjunt formava un ampli cinturó alodial, precisats degudament els seus termes, amb els seus elements complementaris i suplementaris, dins del qual la ramaderia i l'agricultura van arribar a una situació de complementarietat recíproca, encara que amb un clar predomini d'aquella sobre aquesta. En la descripció anterior hi ha un element essencial: el molí d'aigua, «molendinis, molinares, cum caput aquis et subtus reguis et cum omnes adiacencias», construït en els emplaçaments en els quals el corrent d'aigua era ràpid, aprofitant els desnivells del terreny. Els documents mencionats no només demostren que a Catalunya durant el segle X s'havien multiplicat i generalitzat els molins de força hidràulica, principal font d'energia en l'època, les rodes dels quals s'utilitzaven, a més, per a moure també altres màquines i perquè els camperols transformessin els seus grans de cereals en cervesa. També s'utilitzaven per a batanar les teles. La primera menció que hem trobat sobre el molí d'aigua a Catalunya data de l'any 846.⁷⁶ Potser es tracta encara d'un testimoni aïllat, però en la següent centúria el molí d'aigua va constituir ja una innovació molt estesa, de manera que podem sostenir l'afirmació que al segle X la seva difusió estava àmpliament generalitzada en el país català.⁷⁷

75. José RIUS SERRA, *Cartulario de Sant Cugat*, vol. I, doc. 2, p. 5.

76. Vegeu C. BARAUT, «Diplomatari», doc. 5, p. 162-163: donació d'unes terres situades a Coudinet, en el territori d'Urgell: «in locum que bocatur Cotineto terra coniacente super ipso mulino.»

77. Vegeu una síntesi molt útil sobre la difusió del molí d'aigua a Europa a B. H. SLICHER VAN BATH, *Historia agraria*, p. 103-105, que segueix M. Bloch, per a qui els molins d'aigua, de tradició més que mil·lenària, es van utilitzar des de l'època del baix imperi. Per l'Europa occidental es van estendre molt lentament. Els molins més antics es van construir a Arles entre els anys 306 i 316 dC. En les lleis germàniques es troben àmpliament referenciats. Alguns dels seus elements i les circumstàncies de què eren objecte es mencionen a la *Lex Salica*, MGH, *Leges Nationum Germanicarum*, t. IV, pars II, Hannover, 1969, tít. XXIX i XXX, p. 70: «de furto in molino comiso.» Vegeu també Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules, Lex Salica ex ms. Cod. Regio*, tít. XVIII, p. 184 i 190, i tít. XXV, par. 137; *Leges Visigothorum*, ed. MGH, L. N. G., t. I, Hannovere et Lipsiae, 1902, VII,2,12, *Antiqua*, p. 293: «de instrumentis mulini furatis», i VIII,4,30, p. 344: «de confringentibus mulina et conclusiones aquarum.» Dom MARTIN BOUQUET (ed.), *Recueil des Historiens des Gaules*, p. 392: «De instrumentis molini furatis: Si quis de molinis aliquid involaverit, quod furatum est restituat, et insuper componat, sicut de aliis furtis Lege tenetur, et extra hoc centum flagella suscipiat»; *Leges Alamannorum*, MGH, t. V, pars I, tít. LXXX, p. 144, 10-15; *Lex Baiuvariorum*, MGH, *Leges Nationum Germanicarum*, t. V, pars III, Hannover, 1997, tít. X, 2, p. 367: «vel in mulino aliquid furaverit.» Posteriorment, el molí d'aigua va fer la seva aparició a la Gran Bretanya i la Germània meridional túrúngia (segles VIII i IX). Al segle IX es va introduir a Irlanda. Al segle XI shavia introduït a Escandinàvia, Polònia i Islàndia. En aquests temes segueix essent essencial l'obra de R. BENNET i J. ELTON *History of Corn Milling*, Londres, 1898-1904, 4 vol. També C. KOEHN, «Die Mühl im

Per a l'empresa agrícola, els molins d'aigua van representar una innovació tècnica molt important, estalviador de molta força de treball. Pel seu elevat cost, no podia estar a l'abast dels petits propietaris, els recursos dels quals van ser sempre escassos. La dada té jurídicament una rellevància singular, ja que constata que la propietat alodial es va fer també extensiva a les mitjanes propietats de propietat particular. Per tant, aquests camperols lliures als quals continuament ens estem referint en aquest treball, van tenir també accés, sense que el fet constitueixi una excepció, a la mitjana propietat, amb la qual cosa aquesta es va lliurar, de vegades, de la submissió al senyor. Podria al·legar-se que de la utilització del molí s'aprofitaven comunalment altres propietaris. Però en els casos esmentats, els molins, amb totes les seves dependències, són de propietat particular: «et ipsum meum molinum, et pisos meos molinares.»⁷⁸ De cap manera no podia tractar-se de petites propietats. L'alou particular no només s'identificava amb la petita propietat, sinó també amb la mitjana propietat, composta de diversos alous de vegades enclavats en localitzacions distintes, o d'un alou d'una determinada extensió. A més, existeixen casos en què la propietat alodial es troba, al seu torn, composta de diversos alous.⁷⁹ No podia tractar-se d'una petita propietat.

L'alou podia integrar, a més, valls, esglésies, fortaleses, cementiris, homes domèstics del propietari alodial i molts altres elements de vida.

5. UNES BREUS NOTES SOBRE L'EVOLUCIÓ POSTERIOR DE L'ALOU

A partir de l'any 1000, quan a Catalunya el feudalisme va adquirir la seva plena maduresa, l'alou ja no era el que havia estat en l'època comtal, atès que presentava parcialment una caracterització conceptual distinta i experimentava signes de depreciació. A més, es va modificar fins i tot alguna de les seves ca-

---

Rechte der Völker», a *Beitrage zur Geschichte der Technik*, Brelàvia, 1913. Vegeu-ne una síntesi molt útil a M. BLOCH, «Avènement e conquête du moulin à eau», *Annales d'Histoire Économique Et Sociale*, núm. VII (1935), p. 538-563; M. BLOCH, «Les inventions médiévales», p. 634-644; Margaret T. HODGEN, «Domesday water mills», *Antiquity*, núm. 13 (1939), p. 262-279; A. M. BAUTIER, «Les plus anciennes mentions de moulins hydrauliques industriels et de moulins a vent», *Bulletin Philologique et Historique*, 1960, p. 567-626.

78. Vegeu també, respecte a aquesta qüestió, Joaquim MIRET I SANS, *Antics documents de llengua catalana: Reimpressió de les Homilies d'Organyà*, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat, 1915, p. 7: «vindimus vobis mulino meo proprio.»

79. Pierre BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera*, vol. I, p. 266.

racterístiques tradicionals com a conseqüència de la influència del canvi feudal. Moltes propietats alodials es van convertir en feus o en tinençes camperoles. De manera que la plebs posseïa la plena convicció que l'alou s'identificava amb el feu.⁸⁰ El feu és una tinença condicional i els alous a vegades es van transformar en possessions condicionals. La composició «feudum vel alodium» era el pa de cada dia. Els nostres monestirs van adquirir béns immobles que sempre havien estat posseïts en alou per particulars. El mateix van fer els senyors. Això exterioritza que la terra alodial es va reduir de manera considerable en aquesta època, sense que això signifiqui que arribés ni de bon tros a desaparèixer.

La propietat alodial es va mantenir, és cert. El propietari alodial va continuar intervenint en els processos judicials i en les execucions testamentàries, va continuar participant en donacions, permutes, impignoracions i compravendes de terres. Però la seva propietat va perdre a vegades l'empremta de llibertat. L'alou ja no estava marcat amb el segell de la llibertat. No era una propietat tan immune, tan lliure, tan integral. Era una propietat restringida, intermèdia, limitada, temporal, sotmesa a la submissió de senyors i eclesiàstics que tractaven de fer-la tan onerosa com es pogués. Estava, en realitat, més a prop de la possessió que del domini pur. No sempre ambdues es podien separar amb nitidesa. Freqüentment, els diplomes ens descriuen els alous com a predis que es transmeten amb la subjecció a serveis senyorials, a cens o censos, o a cànons d'arrendament, de caràcter temporal (cens anual en espècie) o perpetu. La seva transmissió de domini era limitada, ja que es feia sense la facultat d'alienar-los lliurement (o amb la facultat d'alienar-los amb l'exigència de la firma senyorial) i estava vinculat a la càrrega del delme, totalment o parcialment, i de les primícies a favor del concedent, o estava vinculat a moltes altres càrregues que la dependència mirava de fer créixer. Els donataris de l'alou el solien rebre freqüentment la meitat en feu i l'altra meitat en alou, senyal inequívoc que el feudalisme no es va desenvolupar a Catalunya amb la intensitat amb què ho va fer a l'altra banda dels Pirineus. Molts petits propietaris alodials van cedir el seu alou al senyor per a tornar-lo a tenir en tinença, a vegades per a cancel·lar deutes peremptoris, altres vegades per a evitar estar aïllats davant d'un senyor poderós, cas en què el concedent es reservava el reconeixement del senyoriu i les prestacions agràries en espècie, per exemple la prestació de l'onzena part dels fruits, o determinats drets dominicals, com la reserva de terres dominicals, o senyorials, com la justícia sobre els homes alodials, la fidelitat, el molí, el forn i la farga. Era freqüent l'obligació per part del propietari alodial d'aixecar una fortalesa, un castell o una tor-

80. Petrus de MARCA, *Marca Hispanica*, any 999, col. 418: «alodem [...] quem vulgo dicimus feulem.»

re de defensa dins de la seva demarcació alodial, amb la qual cosa contribuïa a la defensa del lloc, a més de la prestació del servei militar.

No obstant les limitacions anteriors, els propietaris alodials van tenir una importància social i econòmica. La propietat alodial es va mantenir a l'estil tradicional, com una tinença lliure de tota dependència beneficional. Si no hagués estat així, no hauria reclamat l'atenció dels *Usatges de Barcelona*,⁸¹ que s'ocupen d'aquesta en diversos dels seus preceptes. Concretament, en l'usatge 72, l'usatge «Strate et vie publice», s'estableix que la condició d'alodialitat va ser sempre de caràcter privat, i esmenta que els béns fiscals, com els camins públics, les aigües corrents i les fonts vives, els prats, els boscos, les selves i els garrigars, i les roques existents en aquest país, tot i que pertanyien a les potestats, aquestes tenien prohibit posseir-les en alou o en domini eminent, per la qual cosa havien d'estar sempre a la disposició o l'aprofitament de tots els pobles, és a dir, eren d'ús públic. Els béns públics no podien ser objecte de concessions alodials. En l'usatge 142, l'usatge «Praecipimus», s'estableix que aquell que és posseïdor d'un bé alodial pot donarlo o alienar-lo sense llicència de ningú, encara que sigui a l'Església, a un monestir o a terceres persones, a diferència del que ocorria amb els béns feudals, que estaven vinculats al domini d'un altre. S'hi consagra el principi de la plena capacitat de disposició. Així mateix, s'hi disposa que el mateix dret que tingués en la propietat de l'alou, el tingués en els homes que visquessin o nasquessin en aquest. Eren homes propis del propietari de l'alou els que vivien en aquest, sempre que qui realitzés la transmissió fos senyor d'aquells homes. El contingut d'aquest usatge indica que es tracta d'un usatge tardà, ja que la seva redacció deixa entreveure una concepció més plena i exempta de la propietat, inexistent en el moment àlgid de l'època feudal. També en l'usatge 48, l'usatge «Omnes homines», que regula les diferents modalitats de jurament, s'assenyala que tots els homes, des dels vescomtes fins als cavallers de menor condició, que tinguin béns per si mateixos, és a dir, que tinguin béns alodials, han de jurar fidelitat al sobirà. La contraposició entre propietat alodial i propietat feudal es considera en l'usatge 73, l'usatge «Rocas», quan prescriu que les potestats tenen les roques en tal senyoriu i que aquell que sigui titular d'un feu o d'un alou no pugui construir sobre aquelles o al seu voltant ni pugui aixecar construccions de defensa ni construccions eclesiàstiques, si no disposa de l'autorització del sobirà. Es prohibia edificar sense la llicència reial.

Les nostres cartes de població i de franquícia de l'època medieval transmeten la idea que l'alou va constituir la forma més comuna de concebre la propie-

81. Edició de Ramon d'Abadal i de Vinyals i F. Valls Taberner, Barcelona, 1913; F. VALLS TABERNER, *Los Usatges de Barcelona: Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*, por J. Fernández Viladrich, Manuel J. Peláez y Enrique M. Guerra, Barcelona, PPU, 1984, p. 73-143.

tat sobre la terra. De la mateixa manera, les *Costumes de Catalunya*,⁸² compilació anònima de la segona meitat del segle XIII, parcialment inspirada en els *Llibres sobre feus de Llombardia*, regula en els capítols X, XI i XIV les obligacions de defensa que recauen sobre els aloers. Les *Commemoracions de Pere Albert*,⁸³ canonge barceloní del segle XIII, s'ocupen dels diferents tipus d'alou i de les obligacions dels seus titulars en els costums VI, XIII, XVI, XVII, XXXIII, XXXVIII i XXXIX, i estableixen una teoria de la propietat feudal al costat de la de la propietat alodial, distinció que es va mantenir viva durant les èpoques medieval i moderna.

82. *Constitutions y altres drets de Cathalunya* (CYADC), I,IV,XXX, p. 324-325.

83. CYADC, I,IV,XXX, p. 325-341. Són molt importants sobre el tema de la propietat feudal els *Comentarios de Juan de Socarrats a las Commemoracions de Pere Albert*, publicats a Barcelona el 1551.